
MÉRLEGEN

SZERZŐK, KÖNYVEK — VIDÉKRŐL

Visszhang

Az első szavunk a köszöneté és a háláé, mely e kitűnő, önmagán túlmutató gondolatokat teremtő kötet létrehozóinak jár. Elsősorban *Keresztury Dezső*nek, s nemcsak a szép és tartalmas előszóért, hanem azért az ötletért, hogy vallassák meg az írókat életükről, sorsukról, művészetükről. Ezt *Pete György* (az *Életünk* főszerkesztője) páratlan szorgalommal, s nem kevesebb hozzáértéssel maradéktalanul el is végezte. Ez alkalommal elsősorban erről szeretnénk szólni egy-két szót... Nem mintha az antológia „csak czért” lenne fontos. De — s itt már rá is térünk mondanivalónkra — tizenkilenc íróról, költőről, szociográfusról „egy füst alatt” véleményt mondani több, mint nevetséges. (Nem szólvá arról, hogy az írók lebecsülése, tekintve, hogy valamenynyí önálló egyéniség.) Továbbá: elég áttekinteni az írók életkori adatait, hogy világos legyen az összefogott vélemény lehetetlensége, a legidősebb 1905-ben, s a legfiatalabb 1957-ben született, tehát, egy fél évszázadnyi idő, ami átfogja a kötet szerzőit. S még változatosabbak a „civil” foglalkozások: olajipari munkás, segédmunkás épp úgy akad közöttük, mint tanácsi dolgozó, tanár és könyvtáros.

Ami összeköti őket, az az, hogy zalaiak. Halljuk a kérdést: irodalmi rendező elv-e, hogy ki hol él? nem lesz-e ebből egy újfajta, beszűkült lokálpatriotizmus? Vagy még inkább provincializmus? A kötet a kézzelfogható bizonyíték, hogy *egyáltalán nem*. Nem mert ha költői képekben, témákban, emberi sorsokban kapunk is

híradást a zalai tájról, emberekről — a szociográfiát kivesszük innen, hiszen annál nyilvánvaló —, akkor az tárgyi-tematikus indíték, de semmi esetre sem szemléleti. Nyoma sincs itt a „ki, ha mi nem” szemléletnek az ország többi részét kiszorító beszűkülésnek. Más az, amiből a „zalaiság” ered. Legvilágosabban *Keresztury* szép előszava igazít el: „*Örömmel üdvözöltem tehát a tényt, hogy ennek a zalai kiadványnak a létrebívói sem kívántak valamilyen zalai sajátosságot, göcseji mélymagyarságot, virágos zalaegerszegiességet kifejezésre juttatni. Csupán színpadot kívántak nyújtani olyan íróknak, költőknek, akik most éppen Zala megyében élnek...*”

Erre viszont *szükség volt*. Hadd folytassuk az előző idézését: „*Mint mindenütt az országban, Zalában is élnek olyanok, akikbe belefuiltadt a szó, a mondanivaló — mert olyanok a körülményeik —, elnémultak, vagy csak magukban dohogták tovább hatástalan lelkesedésük kitérőseit. Talán most, sokkal jobb körülmények között fölbívatják magukra a figyelmet, érezhetik a közszereplés gyakran görcsöldő izgalmát, a bár megkésve, de mégis időben érkezett tiszteletadás elégtételét.*”

Ennek az idézetnek az „igazságfedezete” ott van a kötet szerzőinek megnyilatkozásaiban. S ezeken kell elsősorban elgondolkoznunk. Mert a tizenkilenc szerző közül mindössze négy (!) az, aki jól érzi magát szűkebb hazájában, aki úgy érzi, biztosítva van számára az alkotás lehetősége. A többieknél annál több, an-

nál keservesebb a panasz. A „legprózaibb”, az anyagi lehetőségek is szűkössé váltak. S ez nem az „élvezeti cikkek” hiányát hozza magával (!), hanem a legfontosabbat, az írói kapcsolatok, társaságok kialakulásának, működésének is akadályává válik. „Nincs pénzünk vonatra” vallják jó néhányan. S nemcsak Budapestre, de a közeli nagyobb helységekbe is probléma már az utazás.

Nyilvánvaló: alkotni, magát a művet létrehozni kollektíven aligha lehet. De a művet megteremtő légkör, a gondolatok, ismeretek termékeny cseréje-ütköztetése *elengedhetetlen*. Ezt tudják, érzik, szenvedik ezek az írók, az anyagi hiány csak mint ennek kiváltója szerepel itte.

Az illúziók rombolása sohasem kényelmes és kellemes. De olykor szükség van rá. Kell. Jelen esetben azzal az illúzióval kell leszámolnunk, mely szerint a „vidéki irodalom ma már nincs hátrányban a fővárosival szemben”. Hát – mint a kötet mutatja – igenis abban van. Nem a mi rendszerünk hibája, hanem a múlt-sót régmúlt, mert az Osztrák–Magyar Monarchiára gondolunk! – még fel nem számolt öröksége. Budapest akkor lett „vízfej”, s a század elején induló irodalmi megmozdulásokat – gondoljunk csak a nagyváradi *A Holnapra!* – félbeszakasztotta a világháború, hogy az azutáni állapotokról már akár ne is ejtsünk szót.

Nyilvánvaló, a zalai – s általában a jelenlegi vidéki – írókon ez aligha segít valamit is. És szomorúan kell látni azt a visszahúzódást, bezárkózást, amit ez az állapot teremt. Példának néhány idézet! „Pessimista vagyok, mert a periférián élek.” „A pesti folyóiratok rendre visszaadják írásaimat.” (S ezt nem kezdő dilttáns írja!) „Nem adok írást, mert nem erőltetem senkire magam.” „Nem adok írást, mert félek a visszautasítástól.”

S ez annál inkább súlyosan esik a latba, mert ugyanczen nyilatkozatok között olvashatunk remek ars poétikákat, szép hitvallásokat korunk egyik fő veszedelme, a közöny elleni élszánt harcról. De ez nem tud ebben a szituációban kibontakozni. „Nem volt itt becsülete annak, aki írt” – mondják sokan. S még jó (!), ha nem ellenségesen, hanem csupán közönyösen tudomásul veszik az íróembert. Hiszen találunk itt olyan megnyilvánulásokat is, hogy „na végre műszaki könyveket olvasnak, s nem valami vacak irodalmat”.

Így a többség önmagába zárkózva, önmagának alkot. Holott, s nem „kioktatásként”, de mint megmásíthatatlan igazságot mondanánk, a fiókból az írás magától nem jön ki! Nem eszményünk a „házalás”, a nyugösködö szerző. De – uram bocsá! – Petöfi, Ady, József Attila első verseskötete is „támogatással” jelent meg, hogy le ne írjuk azt a kedvelt szép szót, hogy „protekció”. S a nyilatkozatok között sokan említik azokat, akik az induló írók kezét fogták, akire hálával és szeretettel emlékeznek. *Tüskés Tibor, Gerö János, Szijártó István, Fodor András* neve fordul itt elő legtöbbit.

Értjük a visszahúzódás okát, ismerjük a döcögö könyvkiadást, a szűkös körülményeket. Vak, aki nem látja. De az elhallgatás és befeléfordulás nem más, mint öncsonkítás. Hibás sok mindenki lehet – hibás is – a szenvedö azonban a hallgatö író, s végsö soron a közönség. Mert – mást ne mondjunk – ezt a kötetet is kár lett volna valami fiókba sülyeszteni.

Ismételjük: szándékosan nem emelünk ki neveket, elkerülendö az esetleges félreértéseket. De míg nincs olvasóink kezében ez a kötet, addig előlegben célszerű, ha kiírjuk a szerzők nevét: *Aranyi László, Bán Zsuzsa, Blazsetin István, Csordás János, Gelencsér István, Hegyes Zoltán, Karay Lajos, Kántor János, Lackner*

László, Lázár Tibor, Morvay Gyula, Orsós Jakab, Pécsi Gabriella, Pék Pál, Simán Mária, Szeles József, Takács László, Tóth Károly, Völgyi Ferenc. Ha látjuk a nevüket, figyelemmel és megérdemelt szeretettel fordulunk feléjük.

És itt mondunk köszönetet a kötet gondos lektorainak, Fodor Andrásnak és Tüskés Tibornak. A szép kötetet Szekeres Emil tervezte, a sikerült fotókat Cservenka György készítette. Létrejött a Zala megyei Tanács VB művelődési osztály és Levéltár jóvoltából. Köszönet érte nekik is.

BESSENYEI GYÖRGY

Félszárnyú szerelmeink

Simonyi Imre: Kettős szerelem

Petőfi közel másfélszáz éve még így fogalmazott: „szabadság, szerelem”. *Simonyi Imre* ma, 1984-ben ezt írja: haza és szerelem. A szópárban kifejezett fogalmi-érzelmi lényegzet, a valódi tartalmat azonban akkor ragadhatjuk meg a legpontosabban, ha az és-t elhagyva a két szót egybevont, önálló alakjában használjuk, így: hazaszerelem! Azaz: míg az előző megfogalmazásban (az idézett Petőfi-versben) a kettősség és az alárendeltségi viszony, addig az utóbbiban az egyenértékűség, a teljes egybecsés a szembeszökő. A módosulás miéretté adható válaszok sokféle gyökérből táplálkozhatnak, ám mindegyik egyetlen közös eredőre vezethető vissza: a haza és a szabadság állapota akkor és most. Amiként akkor, a nyolcszáznegyvenes években a haza fogalmának egyértelmű állandó jelzője a *szabad*, és elválaszthatatlan fogalompárja a *szabadság* volt, akként most, a napjaink jelenévé változott történelmi létben s annak egy adott, pillanatnyi metszetében – vagyis az egyéni tapasztalássá sűrűsödött személyes történelem emberöltöket átívelő folyamatában – ugyanaz a fogalom a szerelem totalitását választja a létét (meglétét) jelentő tartalmak egyetlen lehetséges kinyilvánítási módjául. S amiként a tárgyát-célját a Nőben föllelő szerelem hiábavalósága, férfi-

emésztő csalárdsága az egyetlen, öröktől létező valóság, akként az Asszony képét magára öltő, lényét és tulajdonságait magába olvasztó – vagy önnön lényegét asszonyisággá változtató – felnőttébb, teljesebb vonzalmat ébresztő Hon iránti szerelem sem részeltet másban, mint a hiábavalóság keserűségében; lettünk légyen bár okos vagy suta, hűtlen vagy öröklétig hűséges szeretők. De mégis, szólni, tenni érte – és ez a bizonyosság biztonosságával tudható – csak így, már csak ebben a keserű, viszonzatlan szerelemben tehetünk. Körülbelül így, ennyiben írható föl, ez az alapképlete a Simonyi Imre költészete által közvetített világlátásnak. A szemlélet első közelítésben monolitikusnak is tűnhet (a jelzőtől kizárólag félreértelmezhető mellézköngéi miatt ózdkodom): a költő első kötete megjelenésétől (Tisztességes írás, Gyula, 1956) ugyanazokat az elemi erejű lételményeket fogalmazza versbe, újra és újra. Mind szélesebb indulattal, de mindig „belső valami fájdalmas körön”, mindig kihívóbb őszinteséggel, de mindig föltétlen tisztességgel, olykor már-már görcsös, öntéppő révületben, állandó „egyirányú menetelésben”: haza és szerelem: hazaszerelem! („*Elutazni valahová. A Lánya. Valahová. Talán épp a Hazába.*”)

De honnan ez a maró keserűség,

miért a viszonzatlan szerelem reménytelenséget keltő érzete, mi az, ami e két, azonos érzelmi gyökerű létszfé-rát, a *Nővel* és a *Hazában* – de írhatjuk így is: a *Nőben* és a *Hazával* – élelt ilyen elemi, egymást feltételező, egymást teljességgel átható totalitással, a hétköznapi és a költői praxist (amelyek, jól tudjuk, szét nem választhatók) egyaránt alapjaiban meghatározó mentalitássá lényegíti!? Aki Simonyi Imre – sajnos, nem nagy gyakorisággal sorjázó – kötetét ismeri és az azokban foglalt pozitívumokat sommázza, mintegy könyvre-könyvre komponált egységes gondolati rendszer (egymásba épített versciklusok) keretébe foglaló jelenlegit is forgatta, annak számára kézenfekvő következtetés a válasz: az a nem csupán mai, hanem egész poézisztörténetünkben ritkaságszámba menő emberi-alkotói alapállás, amelyet *organikus történelemszemléletnek* nevezhetünk. Ez a művekben és művek által kinyilvánított történelemszemlélet adja meg Simonyi költészetének markáns, egyedi alaphangját, amelyet egyfelől a konkrét történelmi tapasztalás (pl.: *Hazám, Természetes balál a XX. században*), másfelől épp eme tapasztalás(ok) által involvált *föltétlen bumánumra alapozott erkölcsi tartás* (pl.: *Síriat*) kettőse szervez megbont-hatatlan egységgé. A „haza és szerelem” összefüggésében fogalmazva: a férfi tisztasága: hűség a hűtlen szeretőhöz!

Úgy gondolom, hogy e recenzió, de a kötet olvastán is sokakban fölmerül a kérdés: van-e létjogosultsága manapság a konok, *számonkérő* hazaszeretlemnek – egyáltalán: mit is jelent közelebbről ez a szó – leírható-e, kimondható-e a kifejezés „hűtlen haza” s ha igen, akkor miért és miben hűtlen? Érzésem szerint – túl azon, hogy a kötetben olvasható, a fenti kérdésekre konkrét választ adó versekre föl hívom a figyelmet – kísérletet kell tennem az elfogadható – no-

ha korántsem teljességigényű – felelet(ek) megfogalmazására; még akkor is, ha tudatában vagyok, hogy szavaink devalválódásának idején nehéz elkerülni a profanizálás buktatóit és a nemkívánatos, ideológikus felhangok „beolvasásának” lehetőségét. Az is nyilvánvaló, hogy e dolgozat keretei között a hazaszeretet és hazaszeretelm fogalmainak kritikai tartalomelemzését elvégezni lehetetlen, sőt, bajos akár csak szabatos, *közösségi érvényű* meghatározást adni. A két fogalom érzelmi telítettségében megragadható különbözőség azonban, azt hiszem, mindenki számára nyilvánvaló. S minthogy Simonyi számára (is) az egyetlen, a teljességet jelentő létforma a közösségi lehetne, törvényszerű, hogy az „én”-t organikus kisközösségek híján a közvetlen környezetben „lereagálni” képtelen érzelmek teljes, a hiány által fölfokozott sűrű telítettségükben a nagyobb, az egyéni identitás alappillércként (is) működő közösségre, a nemzetre – és mivel ez századunk húszas-harmincas éveitől meglehetősen képlékenyen bizonyuló „fogalom” – a nemzeti létet jelentő / biztosító tényszerű keretre, a hazára vetülnek. A Haza – a Nő, a Szeretlem, (s mint majd később látjuk) a „Régi Gyula” – ily módon a kizárólag csak a közösség léte (megléte) által szavatolt egyéni lét, a személyiség fönmaradásának szinonimájává (is) válik Simonyi költészetében. Így tehát, és persze a fél- és közelmúlt magyar történelme hon-, ember-, méltóság- és ideavesztéses időszakainak s a „nálunk nélkül végeznek rólunk” (in.: Báróczi Sándor: *A védelmezett magyar nyelv. Bécs. 1790.*) történelem- és politikacsinaló módszereinek ismeretében egyszerre természetessé és megindítóan emberivé válnak Simonyi komor indulatai, egy pillanatra sem kétséges a számonkérő szeretlem létjogosultsága. Hiszen a haza történelme személyes történelem is, a *Kettős szeretlem* költőjéé és a kultúr-

körhöz tartozó tíz-egynéhány millió emberé, és mert a nemzetet előrevivő (vagy csupán csak megtartó) lehetőségek elherdálása egyben az egyéni lét pástjainak csonkítása is. És ha igaz a mondás, miszerint a szerelem a legönösebb önzés, akkor Simonyi Imre rezignáltnak *okos egoista*.

Nos, az eddig elmondottakkal korántsem jellemeztem kimerítően Simonyi poézisét, inkább csak az általa művelt és képviselt költészeti típus alapelemeit igyekeztem körvonalazni. (Rövid kitérő erejéig idokívánkozik egy megjegyzés: a jelenlegivel a hetedik kötetét közreadó, hatvanegyedik évében járó József Attila-díjas, irodalmunkat markáns vonásokkal, költészetünket jelentős értékekkel gazdagító költő munkássága – jöllehet mindkettő régóta időszerű volna – ez idáig sem egy pályáivet bemutató-értékelő monográfiára, sem válogatott kötetre nem „érdemesült”. Jóvátehetetlen mulasztásaink szaporítása pedig – enyhén szólva – értékpocsékoló fényűzés.

Akár a versnyelv-versmodell, akár a poétikai előképek, vagy a szűkebb pátria, az alföldi kisváros, Gyula verssekben játszott szerepe felől közelítünk, a számba veendő jellegzetes vonások sokasága zavarbaejtő. Ezt a költészetet lehetetlen egyetlen képletben fölírni. Egyfelől a szikár, fegyelmezett, nem ritkán a központi versszervező erő, a versmag, a versgondolat groteszkül abszurd ellentettjeibe forduló, a valóság iszonyatát-képtelenségét ekként poentírozott nyelvi logikával kifejező versépítés (pl.: *Románc, Epilógus, Keser-vers*), másfelől az erőteljes s ezért olykor pongyolagságként ható indulati elemek lobogóan kamaszos hangütése, ismét másfelől az érett, kiábrándult férfi komor-keserű hangja (pl.: *Virágvasárnap, Nem egyeztél bele*). Egyfelől a népi költők – közöttük a versben is megidézett nagy előd, Sinka István – örökégének föl vállalása-továbbvitele (pl.: *Szülőházam, Szülőfalum*), másfelől a

belső vibrálásra, a gondolatritmusra épülő szabadvers kifejezetten *simonyis* válfaja. Egyfelől az imádott, az európai, kárpát-medencei pátria (pl.: *Rendületlenül, Szózat, Hazafele, Történelmi lecke, A Hazáról az utolsó szó jogán*), másfelől a gyűlölt-imádott, a kitzasztó-befogadó, a kisvárosnyi világváros, a hazában hazányi szerető: Gyula, képekben, hangulatokban, reminiscenciákban, mindenütt és mindig jelenvalóan: alfa és omega, kulcs a Szerelemhez, a Hazához, kulcs a Léthez (pl.: *Sarokasztal a „Kék Macská”-ban, A Fiúk a „Király”-ban, A „Kék Macska” meghal. A szerető vallomása*).

A recenziens, aki maga is személyes élményként élte meg a régi Gyulát, a tapasztalás bizonyosságával tudja, amit a *Kettős szerelem* olvasója a verssek jelzése-jelentéseként érzékelhet: ez a *gyulaiság* több mint egyszerű ottlét, nem csupán az odatartozás, hanem egy minőség, a *| egy létezőmód jelzője* („*Hisz az AKKORBAN él az azelőtt | az azóta s az ezután! Legy áldott | Régi Gyula. – Írta: Hű Szeretőd.*”). És persze azt is tudja, hogy a colour locale sugallta létezőmód generális tartalma, az emberléptékű élet – a lebontott negyedek-házak, az átépített utcatorok, a szétfűrészelt fahidak, a kivágott gesztenyeallék, egyszerűen – a „Régi Gyula” elsüllyedésével együtt pusztul, törredezik. Simonyi költészete a kezdetektől ennek az emberi léptéknek az elsíratása-visszaperelése, hiszen a költő tudván tudja, hogy a lét önmagában csupán az élet lehetősége, a szerelem önmagában csak a boldogság lehetősége, hogy e kettő megélhetősége *kimondás* nélkül pusztán a lehetőség léte a létezésre s a lehetőség e létnek nem bizonyítéka pusztán csak élethezés lehetősége és ezért a költő létlehetőségének létezési lehetősége a kimondás cselekvése. Tudja, hogy a kívánt, a szeretett, az elérhetetlen – az *igazabb* szeretők – megnevezésével a kínzó hiányérzet, ha

meg nem is szüntethető, legalább versnyi időre, csillapítható. S e mostani kötetében – miként az eddigiekben is – nevén nevezi, vég nélkül szólongatja – az állandósult hiány szüntelen jelenlétévé varázsolja – fáradhatatlanul idézi a távollévő, hűte-

len kedveseket: „Haza, Lány”. S a szerelemtől fűtött ráolvasó bájolás még így is, még akkor is érvényes, ha – nomen est omen – „*eleitől fogva*” félszárnnyú e „*kettős szerelem*”.

ENDRÓDI SZABÓ ERNŐ

„emberré az tesz, ha megszólalok”

Bertók László: Ágaktól gyökér

Hosszú az út Vésztől Pécsig – Csurgón és Nagyatádon át. A Kárpát-medence pereméig még inkább. De körbe fordulva, vissza a gyökerekig sokkal hosszabb. Különösen, ha töretlenül hozzuk a magunk sorsát.

A közelmúltban jelent meg Bertók László negyedik, önálló verseskötete. Ágaktól gyökér – ezt hirdeti a cím. S a könyv olvasásakor érezzük, hogy a rugalmas, élettel teli ágak a földig hajoltak a viharban. Megkapaszkodtak a földben, hogy újra gyökeret cresszenek. Mert a megbolygatott világ megfordult fája tudja, „... *hogy azóta, / a semmi semmit ér, / tehat a gyökér nem jelez. / jurakszik még mélyebbre / bitér, tiszta vízer...*”

Igen! Kell a hit, hogy higgyük népünk, művészetünk és a magunk sorsának jövőjét, igazát. Kell a tiszta víz, meghűsíteni lázas arcunkat – nagyokat kortyolva oltani cserepes szánk és szikkadó lelkünk szomjúságát.

Bertók a közögeneráció kemény hangú, igényes, felelősséggel alkotó költője. Bátran néz szembe a valósággal, és szilárd erkölcsi alapról üzen hadat a gyávaságoknak, a torzulásoknak, a megalkuvásoknak, a hőkölcseknek. Hogy meggyőződéssel vállalhassa a maga korát és tehetségével kiküzdött szemléletét.

A mindössze kilencvenoldalas könyv négy rövid ciklusból áll. A nyitó és a záró egység feszesen közrefogja a belső képsorokat. Ez a befog-

lalo forma kemény harcok, belső vívódások színtere. Az indító versekben „*udvara nő minden szónak*”. Olykor úgy érzi, hogy „*létezem csak, mint a kövek*” – vagy éppen „*nézzük egymást, mint a katonák, / akik túl-élték, amit nem lebet*”. Mégis hiszi: „*aki nem csügged, az hazatalál.*”

A kötet középső két ciklusa egy kicsit fanyar, egy kicsit féltő – olykor bizakodó, olykor aggódó képekben fogalmazza meg mindennapi gondjainkat, a hétköznapi fonákságait – s a mindnyájunkra nehezedező felelősség terhét. Valamennyiünk nevében vitázik, kérdez, érvel, vall – és számba veszi a megélt „boldog jövőt”. Népünk jövőjét – meg a maga sorsát.

Az ironia és az önironia különösen erőteljes az „idegenvezető” verssorai-ban. Szűkebb és teljesebb hazájának bemutatásakor többször epésen – olykor naturalisztikus részletességgel ítélkezik, de ítéletei mindig a valóságra épülő tapasztalatok és költői absztrakciók karakteresen művészi kapcsolatai. – Jól látja, hogy az átlagpolgár „*nem érzi, hogy / a Kárpát-medence jelü szakajtóból / kilóg a lába*”. Teret és idősíkokat váltogatva főnről tekinti át a tájat és a történelem ficamait. De mi a fönt meg a lent, a magas és a mély; a semmi párhuzamosak és a végtelen? – Vajon ki lát jól, ki tud hibátlanul eligazítani és eligazodni?

A „szép, boldog jövő” megjelenítése és átélése is kcszerű vagy fanyarkás – olykor groteszk fintor, máskor meg kemény kiállítás, ítélet. Néha már ott tart, hogy ha „csöndben kell megdöglöni” – talán a fülünket is be kellene dugni. Sokszor már úgy élünk, mintha „végeképpen befalazva, / magukba...” élnénk.

Mégis fel-feltámadó bizakodással, makacsul visszatér – gyökereivel az ősi talajhoz – újra meg újra. Sejtései azt sugallják: „mert mindig történt csoda, / vagy csoda-féle, amikor / már senki sem figyel oda.”

S az ember „álmodozik, / hogy lesz valami jó / valából, valamikor”.

A kötetet záró negyedik ciklus szenvedélyes felelősségérzettel tér vissza költészetének alapkérdéséhez. Mi történt korunk emberének – és a költőnek – reményeivel, hitével, álmaival? S szinte kiszakad belőle a vallo-más, hogy „Akkor szabadna verset írni, / ha nem lehet már verset írni”.

József Attilához szóló „alkalmi” versében – négy szonettre feszítve – teríti elénk tömör képek parafrázisa-in át a mai költő kötődését a nagy elődhöz. Megilletődését így fogalmazza meg: „s mint akit a mindenség vert meg, / sírok egy törött kirakatban”.

Érzelmének és aggodalmainak meg-zokott nyíltságával néz szembe önmagával a *Születésnap* párosban. Úgy érzi: „egyszóval, élünk, öregem, / közepesen, közepesen”.

Bár tapasztalja: „és néha kibagy a szíved, / de semmi sincsen nélküled, / és felelős vagy, mintbacsak / te szülted volna önmagad”.

A kötet egyik kulcsverse az *El-menni kevés, itt maradni sok* című. Újra vallatóra fogja a munka, az álmok és a szabadság lüktetését: „Építettem a végtelen falat, / és álmodoztam, mint aki szabad”. A verset lezáró egységben megfogalmazza maga vállalta kötelességét és lehetőségeit:

„Elmenni kevés, itt maradni sok, / emberré az tesz, ha megszólalok.”

Igen a költő felelőssége a megszólalás, az igazmondás joga és lehetősége!

S mire a kötet végére érünk, már tudjuk, már megbizonyosodtunk róla, hogy együtt utazunk életünk vonatján – az emberiséggel. Az is igaz, hogy „a boldond tekinget csak bátra / meg aki fél,” – de nem dönthetjük el, van-e joga valakinek is meghúzni a vészféket!?

Bár a költő átkelt már a „lengő fényhidakon” – újra csak visszatér a tárgyakhoz, az emlékekhez, a fákhoz. Most már a gyökerek titkait vallatja.

Bertók László szinte észrevétlenül érkezett meg a zárt, csöndes, szigorú falusi világból a mai magyar líra nyílt vizéire. Vitorláját feszíti a szél – a reménykedés; messzi utakra készül.

Költészete kiérlelt, erőteljes, dinamikus líra. A belső harc, a pontos, kemény ritmusok, a kifejező, szabatosan szerkesztett képek világa. A magyar klasszikusoknak és a népi lírának eredeti hangú, egyéni továbbépítése.

A felbontott térben és időben – az élet és halál feszes és áttételes párhuzamait felhasználva – biztos szigetek felé törekszik. Alkotásai újra meg újra emlékeztetnek a lényeg, a tapasztalati és az elvont igazság megragadásának jelentőségére. Hiszen az ember a művészetben azonosulhat a legteljesebben a világgal. A teremtő művészetben.

Bertók verseit a valóság meleg vé-rű, meggyőző hangú, színes megjelenítése járja át. Az azonosulás, a felismerés és az önkifejezés olyan művészi egysége, ami még – a jövőre vonatkozóan – sokat ígér. A hajlékony ágból szemünk előtt lett „dolgozó” gyökér, hogy táplálja a Somogyból kibá-gázó hazai líra terebélyesedő lomb-ját. (Magvető)

SZIRMAY ENDRE

Két költő Nógrádból

Bódi Tóth Elemér és Szepesi József verskötetei

A Nógrád megyei Tanács VB művelődésügyi osztálya a Palócföld Könyvek sorozatban tavaly immár 5. s 6. kötetét jelentette meg. Szerény, ám tetszetős küllemű könyvecskék, a hátsó borítón a szerzők portréival és vallomásaival, a gusztusos betűk eleve olvasásra ösztönzik a beléjük lapozót. Ezúttal két, szinte pólusként ellentétes alkatú költő munkásságából kapunk ízelítőt, hála a kiadói jótéteménynek.

Bódi Tóth Elemér mélyen intellektuális érzésű, „tudatos” költő, *Szepesi József* az „indulatos”, aki ha szélre fogja is „vádoló” szavait, mögöttük így is virtuálisan kirajzolódik egy dinamittal töltött, robbanni-kész láda. Mindketten bátran, magabiztosan állnak saját lábukon. Hogy választott mestereik is vannak? Az egyik legoriginálisabb magyar költő, *Ady Endre* versben-prózában két elődöt is vallott mesterének, *Csokonait* és *Vajda Jánost*.

Bódi Tóth Elemér – verseiből láthatóan – világot-járt ember; újságíró, több mint két évtizede munkatársa, ma főmunkatársa a megyei napilapnak. Vas megye szülötte, már gyermekfővel publikálta verseit. A szülőföld, a vasi tájak rabként tartják emlékláncon ma is. Minderről tökéletesen meggyőz a három ciklusra tagolt kötet első kis csokra, *Az emlékek öble*. Vasszilvágyból dalol lelke mélyén ma is, ízt, színt onnan olt verseibe. Mily nemes gesztus Nógrádtól, hogy menten az elfogultságtól, a Vas megyei szép rejtelmek kidalolásának épp ő ad teret. De Vas fia „arannyal” fizet e nemes cselekedetért. Már nem is szürkülő, de reménytelenül megszür-

kült s kopott nyelvünkbe versein át olyan szavakat s fogalmakat csempész be, melyekről nem alaptalanul gondolhatjuk, rég kivesztek nemcsak köz-, de irodalmi nyelvünkéből is. Íme, mutatóba: *lóstál, tergyegess, szelemen, böstörködik, banga, kepél, müge* s folytathatnánk.

A külhön, a nagyvilág a színpada a második, a *Változékony idő* ciklus verseinek. Nyugat iránti akaratlan kíváncsiságát, vágyát ő maga nyilatkoztatja ki, tán méreteiben legnagyobb versebe beépített két sorában: „... *eleim kunyhója közelebb bozsgó Bécs-bez, / mint boldog Budáboz.*” München utcáin, London hídján, rakpartjain barangoló társának érzi a költőt e sorok írója. Ő is rötta azokat, s *Cs. Szabó* könyvcímével élve, a „dóveri átkelés” izgalmaiban őt is megragadta a bizonytalanul kék-szürke-zöld tenger vijjogó sirályaival, a tenger, mely Bódi Tóthnak legnagyobb szerelmévé szegődő élménye marad. (Talán túl is énekli.) Tizenegy versének – egészében, vagy részben – ihletője a tenger. *A hajnalok bajnala* címűben éjszakákon át hallja a „tenger mormolását” (*Lévay József Mikes-e* első két sorának sztereotip visszahallásaként.)

A mesék kapujában a harmadik, egyben a kötet címét is viselő ciklus az igazán föl szabadító külső világ: jó légvételre biztató tájak, emberek. S ha a „*vén Európa csak sirály*” „*Dover fehérszikiáinál, ... árucserére szükített demokrácia tévelyeg / Egyik parttól a másikig*” – most a mesék kapujában, a Krímben, Jaltán, Bahcsiszeráj szökőkútjánál, Csehov verandáján eloldottnak érzi magát a költő a korábbi kötöttségektől.

A világutazó költővel hazatérve nyereséggként tesszük polcra a kis kötetet. Annyi hiányérzettel mégis, hogy a legszebb s legmagasztosabb emberi érzésből, a szerelemből fakadó vallo- másokkal adósnak maradt, vagy – ilyen élmények hiányában – mégsem?

Szepesi József *Elszórtan, mint a gyom* című kötete mintegy harmadával terjedelmesebb, mint a Bódi Tóthé s a versek száma is ilyen arányban magasabb, csaknem eléri a százat.

Szepesit korántsem intellektuális alapélmények tolták a versírás felé, fizikai munkás ma is, s így közel a forráshoz, melyből nemcsak vers, de társadalomrajz írásához is bizvást merithetett. (Munkáját az *Írószemmel*-be is beválogatták.)

A cikluscímek hiányoznak a könyvből, jöllehet őt részre tagolja a szerző, vagy a szerkesztő a versanyagot, de mert átfolyás van a témákban, voltaképpen a tagolásnak nincs is gyakorlati jelentősége. Tán a keletkezések, az építkezés folyamatában lett volna célszerűbb a verseket egymás mellé illeszteni. Ebben az esetben a kronológia fejlődéstörténetet is jelentett s igazolt volna egyben.

A nyitás nyomban egy lefegyverzően szép kis szonett. Szepesi eredendően lírai alkat, hőmérőnek érzi magát a társadalomban. Szánja magát, s ugyanakkor azt is tudja, hogy „nincs száználmasabb az önszánalomnál”. Szürke reggelek ölik meg a „fakír hőst”, ki Jack London egyik figurájában vél önmagára ismerni, a nyilvánvaló áttételekkel persze. Utcákon, külvárosokban bolyong, szobájában heverészik, olvas. Mily remek képeket kap el kószálás közben! E szem- pár azonban nemcsak tárgyakat lát meg kitűnően, a társadalmat is konok tárgyilagossággal szemléli. Egyáltalán Szepesitől kijár az „adag” mindazoknak az „uraknak”, vezetőknak, főnököknek, kik pocakosak, sokpénzűek, gigerlisen elegánsak. Olykor olyanok

– ezt már mi tesszük hozzá kritikusán – amilyeneknek valaha a tőkéseket volt szokás ábrázolni baloldali gúnyplakátokon. S a borgőzös éjjelek leg- léhább vértanújának – ahogy a költő aposztrofálja önmagát – agya vesztég- zár alá kerül. . . Írni kéne – sóhajt s aztán iszik.

Hiába fekszik le a nővel, szeretke- zésre sincs erejük. Nem csekély ciniz- mussal „utóiratban” üzen a kedves- nek, ha még büzlük lábszaga, amit a franciaheverő beszített, szellőztesse ki a szobát. Egyáltalán – miként írja – úgy volt mindig a nőekkel is, mint a pénzzel: sose boldogította, de mindig jó volt, ha volt. . . Nem kis bátorság kell ily morál őszinte föltárásához.

S effajta helyzetekben – harcban társadalommal, alkohollal, nővel – kellett újra és újra talpra s helyt áll- nia közlendőivel.

A könyvcímadó vers, az *Elszórtan, mint a gyom*, a kötet egyik utolsó da- rabja. „*Ki fia-borja vagy, | miféle szél bozott? | Felelj, ha tudsz, Ci- gány, | nevezd meg önmagad.*” | Majd: „*Elszórtan, mint a gyom, | bur- jánzik szerteszét | véred a világban | öröktől parlagon.*”

Szepesi egyéni dilemmáit önmagá- ban mindenképp megoldotta, s egzisz- tenciálisan is bizonyára. De elérke- zettnek érzi az időt arra is, hogy a társadalom segítsen az „*oly sokat szenvedett bűnös, bús fajon.*” (Így ír- ja, igen, ily adys hangszereléssel.) „*Nyissatok ajtót emberek.*” E három szó a kötet utolsó versének utolsó so- ra. Sapienti sat.

Helyezzük polcunkra ezt a könyvet is a Bódi Tóthé mellé. Jó érzéssel te- hetjük. Nógrád szép szellemi termést takarított be velük a múlt esztendő- ben. Nyilván nem holmi „botcsinálta doktor” parancsára láttak e versek kö- tetekben is napvilágot. Ezt igyekez- tünk bizonyítani magunk is.

KISS GYULA

Befogadó és kitzasztító városban

Brackó István: Kinek fütüül a madár?

Mi marad az újságíró napi hordalékából? Elherdál-e mindent a rotációs gépek forgásának fokozására? A filléres információk villamoson zötyögve, autóbuszban szorongatva, vonaton pácolódva koppintanak csak meg egy-két olvasót, felszíppantva a jegyzetek, cikkek, tudósítások, riportok mögött gyakran indignáltan szót és gondolatot formázó hírlapíró fogyasztható, közprédára bocsátott idegsejtjeit? Vagy marad még az indulatok mögött és után annyi böles rezignáció, mellyel kiérlelhető a magasy nyomáson elpuffantott pillanatnyi hördülések továbghyűrűző, ülepedő, kövéredő, kimunkált töltete? „Átképezheti-e” magát a könnyülovassági rohamokra vezényelt huszár böles templomépítő mesterré, aki az időt már nem mérni, hanem eltölteni akarja?

A Miskolcon élő *Brackó István* újságíró *Kinek fütüül a madár?* című riportkötetét forgatva fenti kételyeimre is választ kapok, miközben több újrafelfedezés okán örvendhetek. Lehet, hogy nem éppen helyénvaló örömről szólni, ha robbanasveszélytől terhes városi közlekedésről, ha városnyi városrészt alapvető infrastrukturális hiányairól, ha a munkások ötleteit, újításait csak csúszópénzért elfogadó főnökökről, ha csak a pozíciót és nem a teljesítményt megfizető béрманipulációkról, ha a több évtizednyi munkát nem becsülő üzemvezetőkről, ha a hitében halálíg megmaradt munkás árva lányáról, ha a gazdag vállalatok szegény országáról, ha a tisztas közzépszer diadalmaskodásáról, ha a közvélemény kisiskolás szinten tartásáról, ha a gazdasági mechanizmusunk kerkei közé rakott fékekről, ha sük-sükölő doktorokról, korán kelő embe-

rekről, kivesző kemény kortársainkról olvashatok.

Talán ráncolhatnám homlokom, hümmöghetnek, berzenkedhetnek, ha nem érezném azt az eltökélt igazság- és szabadságvágyat (nem félek leírni a közhelyes nagyotmondást), ami túl emelte a napi riporter-kapálás gyomirtó aprómunkáján az értékeket teremtő, megmentő gazda-ember magatartásában Brackó Istvánt. A *Napjaink* című folyóirat oldalairól ismerősek voltak már e riportok, de amikor a Borsod megyei Tanács és az Írószövetség észak-magyarországi csoportja közös kiadásában *Kalász László* kötetével indított sorozatba felvették Brackó írásait még talán a szerkesztők sem gondolták, hogy ilyen tiszta ívű, gondolatról gondolatra, témáról témára építkező kötet formálható Miskolc életéről, arról a városról, ahová a szerző „csak” bevándorlóként – errefelé úgy mondják: gyütt-mentként – érkezett Szabolcsból és a Viharsarokból. *Serfőző Simon* szerkesztői gondossága rendezte e könnyen befogadó és könnyen kitzasztító város krónikásává szegődő szerző írásait kemény köteté. Mondhattam volna: penge köteté.

Vágnak a témák, vágnak a sorsok, vágnak a gondok és vág Brackó István szemlélete. Jelenünk megtört lendületei, a körülöttünk élők sűrűsödő homlokbarázdái, illanó illúzióink hagyják pengenyomaikat rajtunk. A riporter felkutatta és fekélybontó érzékenységgel kanyarította körbe szikeéles stílussal, felkészültségre alapozott malíciával a látleteket. Egyes szám első személyben fogalmaz, de nem to-lakszik. Úgy van jelen, mint aki szemléli a különböző futamokat: a lakóte-

lep lakóinak kívánságait, a felmondásukat beadó művezetőket, a jelenről feltételes módban beszélő kortársait. Nem kívülállás ez, hanem az ítéletét, véleményét, gondolatait, tapasztalatait elegánsan átadó riporter szemlélete. Nem száguld, mint ... nem leplez le mint ..., nem bombasztikus poénvadász, mint ..., hanem értelmező és clemző, szemlélő és feltő, konkrét és kitekintő, mint... mint...

De félre a példákkal, elődökkel, hasonlítgatásokkal! Az elmúlt évtizedben megszorodott szociológiai szemléletű, szociográfiai vénával, talentummal megáldott, felvértezett kiválóságok között gyakran találhattunk különböző „újhullámos” törekvéseket. Brackó magatartásában, stílusában is értékmertő. Érzékenyen korrektek.

Mit szeretne, mire kíváncsi a szerző? A kérdés mögött nem szubjektív kíváncsiskodás, hanem közgazdasági szemlélettel és a humánium feltésével átszőtt vizsgálódások állnak. Szeretné, ha az építőiparnak sem lenne kedvenc színe a szürke. Kíváncsi, hogy miért kódósít és festi magát rózsaszínűre egy-egy vállalati, üzemi közönség, ha már országos dolgainkban kemények és kritikusok tudunk lenni. Szeretné, ha a tegnapi sörösüvegeket nem a mai kenyér reményében vinnénk vissza, és szeretné, hogy nem csak a szabad szombatokat várnánk, hanem a hétfőket is. Kíváncsi, hogy a közösség gondoljait felelősen, gondolkodva szóló állampolgárt mikor nem nevezik már végre kellemetlen nyüzsgőnek, kotnyeles illetéktelennek a közösség gondoljait hivatalból díjuttalványozott intézgetők.

Kérdéseket tesz fel tehát a szerző. Nem álmélkodó, a körülményeket figyelmen kívül hagyó átutazó módjára, hanem tiszta, aggódó tekintettel,

mint aki érzi; neki jussa van kimonodani a kérdéseket, jussa van válaszokat is kapnia, mint annak a kétszáz-ezer miskolci embernek, akik csetelve-botolva igyekeznek céljaik felé a demokrácia ma még olykor útvesztős labirintus-rendszerében.

Miért? Miért a konok kérdések, miért a konok oknyomozás a buszon munkába araszoló gyárlista élete után, a terveire nem ismerő építész álmodott városképe után, az anyja ölében gögicselő csecsemő jövőjéért? A válasza is rábukkanhatunk. Mert: „Az ember nem tud kibújni a bőréből. Az ember nem fér a bőrébe.”

Csakhogy a bőréből kibújni nem tudó, a bőrébe nem férő ember mindig más és más... A kohász abléz alatt már nem fogyaszt el nyolc-tíz liter vizet, a cementmolnár manikűr-készletet vesz, a bányásznak kisebb kesztyű is megteszi, a hengerész már nem izmaiban, hanem idegeiben érzi a nyűvést. Könnyebb lett a kéz, könnyebb lett a munka...(?) Vitatkozhatnék, de megteszi ezt maga a szerző is, hiszen tudja, hogy azok szorulnak le a dísztribünökről, akik a leginkább oda-valók és akiknek tapsolni kellene, nem mindig csattan a tenyerük, mert foglalt a kezük: „szerszámot markolnak, bevásárlószatyrot cipelnek, gye-reket sőtálatnak, vagy éppen egymásik kezét szorongatnak”. Ilyenek Brackó emberei, ilyenek Észak-Magyarország keleti csücskében a krónikás társai, akik ugyan szeretnék, hogy nekik fűtyüljön – a nem Arany János-i – madár, de tudják, hogy vannak még, akik elpörölnék tőlük. A szerző értük pörlekedik.

Komoly sorozat jövőjét mutatja a miskolciak kezdeményezése, amely megérdemli az országos figyelmet.

SZENDREI LŐRINC